

KŘTY MUSLIMŮ V PRAŽSKÉ ARCIDIECZI V DOBĚ VELKÉ TURECKÉ VÁLKY (1683–1699)

Leoš Zich

Tématem mého příspěvku je typ konverze, který v raně novověké střední Evropě patřil jistě k těm méně obvyklým – křest muslimů. Příspěvek je teritoriálně vymezen územím pražské arcidiecéze, tedy, zhruba řečeno, územím Čech včetně Kladska, avšak bez Chebska, Litoměřicka a Hradecka, časově pak léty tzv. velké turecké války (1683–1699). Územní i časové vymezení je podmíněno především pramennou základnou – velmi dobrým dochováním arcibiskupského archivu a poměrně důkladnou evidencí velkého množství křtů v tomto období.¹

Ačkoliv se na našem území touto záležitostí dosud prakticky nikdo nezabýval,² nelze rozhodně říci, že by toto téma bylo zcela neprobádané. V českém prostředí jsou jistě nejznámější práce vídeňského historika Karla Teplého, který se křtům muslimů (a problematice tureckých zajatců vůbec) věnoval v několika, možno říci, kulturněhistoricky zaměřených studiích především z první poloviny sedmdesátých let 20. století.³ V podstatě podobným způsobem po-

¹ Nemálo muslimů bylo v Čechách pokřtěno už i během tzv. dlouhé turecké války na přelomu 16. a 17. století, pramenná základna je však mnohem torzovitější.

² Jako výjimky z poslední doby je třeba zmínit diplomovou práci Lucie Kučerové, která se zabývala komparací křtů Turků zaznamenaných v matrikách z Brna (sv. Jakub), Uherského Hradiště a Uherského Brodu se situací ve Vídni, a bakalářskou práci Pavla Lasztovczy o dvoře Maxmiliána Františka ze Žerotína, jejíž část se týká i přítomných Turků a mouřenínů. KUČEROVÁ, Lucie: *Toho času velikej strach v zemi byl. Morava v tureckém ohrožení (1605–1683)*. České Budějovice 2008 (nepublikovaná magisterská diplomová práce), s. 107–121; LASZTOVCZY, Pavel: *Dvůr Maxmiliána Františka ze Žerotína ve Valašském Meziříčí a Loučné nad Desnou na přelomu 17. a 18. století*. Olomouc 2021 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce), zejm. s. 40–44. Mimo tyto kvalifikační práce byl již od 19. století publikován větší počet článků seznamujících s nálezy „tureckých křtů“ v pramenech (především matrikách). Namátkou: E[KERT], F[rantišek]: *Turci v Praze pokřtěni*. Blahověst. Hlasy katolické, č. 10, 5. 4. 1878, s. 150–151; [TISCHER, František]: *Pokřtění turka Achmeta v J. Hradci r. 1698*. Oheh od Nežárky, č. 32, 10. 8. 1872, s. 1–2; ŠTASTNÁ, Bohuslava: *Turci v Tuřanech*. Genealogické a heraldické informace, 1983, č. 2, s. 76–80; HOYER, Ivan: *Z matrik farnosti Zábok na Blatensku*. Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech, 12, 1975, s. 247–249. Situace na Slovensku se v drobném článku dotkl KOPČAN, Vojtech: *Osmanische Kriegsgefangene auf dem Gebiet der heutigen Slowakei im 16.–18. Jahrhundert*. Asian and African Studies, 19, 1983, s. 197–211.

³ Především bývá citována jeho práce o křtech ve Vídni. TEPLÝ, Karl: *Türkentaufen in Wien während des Großen Türkenkrieges 1683–1699. Wesen und Bedeutung der Türkentaufen (dále jen Türkentaufen in Wien)*. Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien, 29, 1973, s. 57–87; dále např. Týž: *Vom Los osmanischer Gefangener aus dem Großen Türkenkrieg 1683–1699*.

stupoval v osmdesátých letech Wipertus Rudt de Collenberg ve své dvoudílné studii, v níž souhrnně zpracoval křty muslimů v Římě na základě matrik tamější *Casa dei Catecumeni*. Collenberg k textu svého pojednání připojil tabulkový soupis pokřtěných katechumenů.⁴ Jako dalšího autora, působícího přibližně ve stejné době, lze zmínit Hartmuta Hellera, který se věnoval křtům „Turků“⁵ především v oblasti Franka a Bavorska.⁶ V posledních desetiletích jsou křty muslimů v raném novověku ve středoevropské historiografii, soudě podle vyššího počtu článků a knih, poměrně v kurzu. Bez nároku na úplnost zmiňuji alespoň Markuse Friedricha a Manju Quakatz, kteří téma křtů muslimských zajatců pojali spíše synteticky,⁷ Borise Golce, který se velmi důkladně zabýval křty tureckých zajatců na území dnešního Slovinska,⁸ Stephana Theiliga, kte-

Südost-Forschungen, 32, 1973, s. 33–72; Týž: *Türkentaufen in Graz (1683–1696)* (dále jen *Türkentaufen in Graz*). Adler. Zeitschrift für Genealogie und Heraldik, 9 (XXIII), 1971, s. 49–57, 74–81.

⁴ RUDT DE COLLEBERG, Wipertus: *Le baptême des musulmans esclaves à Rome aux XVIIe et XVIIIe siècles*. I. *Le XVIIe siècle*; II. *Le XVIIIe siècle*. Mélanges de l'École française de Rome. Italie et Méditerranée, 101, 1989, s. 9–181, 519–670.

⁵ Pokud jde o dobový význam slova Turek, srv. níže.

⁶ Např. HELLER, Hartmut: „Christian Lorenz, Sohn des Ibraim, weiland Amurath genannt“. Zur Assimilierung türkischer Kriegsgefangener nach 1683. In: KOENIG, Otto (ed.): *Matreier Gespräche*. Walter Hirschberg 85 Jahre. Interdisziplinäre Kulturforschung. Wien – München 1989, s. 167–177; Týž: *Türkentaufen um 1700 – ein vergessenes Kapitel der fränkischen Bevölkerungsgeschichte*. In: HELLER, Hartmut – SCHRÖTTEL, Gerhard (eds.): *Glaubensflüchtlinge und Glaubensfremde in Franken*. Würzburg 1987, s. 255–272.

⁷ FRIEDRICH, Markus: „Türken“ im Alten Reich. Zur Aufnahme und Konversion von Muslimen im deutschen Sprachraum (16.–18. Jahrhundert). *Historische Zeitschrift*, 294, 2012, s. 329–360; Týž: *Türkentaufen. Zur theologischen Problematik und geistlichen Deutung der Konversion von Muslimen im Alten Reich*. In: FRIEDRICH, Markus – SCHUNKA, Alexander (eds.): *Orientbegegnungen deutscher Protestanten in der Frühen Neuzeit*. Frankfurt am Main 2012, s. 47–74; QUAKATZ, Manja: „... denen Slaven gleich gehalten werden“. *Muslimisch-osmanische Kriegsgefangene im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation (1683–1699)*. Werkstatt Geschichte, 66–67, 2015, s. 97–118; Táž: „*Conversio Turci*“. Konvertierte und zwangsgetaufte Osmanen. *Religiöse und kulturelle Grenzgänger im Alten Reich (1683–1710)*. In: SPANNENBERGER, Norbert – VARGA, Szabolcs (eds.): *Ein Raum im Wandel. Die osmanisch-habsburgische Grenzregion vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*. Stuttgart 2014, s. 215–234; Táž: „*Gebürtig aus der Türckey*“. Zu Konversion und Zwangstaufe osmanischer Muslime im Alten Reich um 1700. In: SCHMIDT-HABERKAMP, Barbara (ed.): *Europa und die Türkei im 18. Jahrhundert*. Bonn 2011, s. 417–430.

⁸ Zejm. v článku GOLEC, Boris: *Krščevanje osmanskih podanikov (muslimanov) na Slovenskem od konca 16. do konca 17. stoletja* (dále jen *Krščevanje osmanskih podanikov*). Arhiv. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, 33, 2010, s. 217–250; Týž: *Novi prispevki h krščevanju turskih vojnih ujetnikov na Slovenskem v 17. in zgodnjem 18. stoletju*. Arhiv. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije, 41, 2018, s. 343–361.

ry zkoumal křty Turků a mouřenínů na území Braniborska a Pruska,⁹ Leyla Coşan, která spolu se S. Theiligem napsala knihu o křtech tureckých zajatců a jejich dalších osudech,¹⁰ Maxe Mannsfelda, který se věnoval situaci v Lipsku,¹¹ a také Markuse Krischera, autora populárněji zaměřené knihy založené především na pramenech bavorské provenience.¹²

1 Povolování křtů dospělých v pražské arcidiecézi

Základním normativním pramenem, který v této době na území pražské arcidiecéze upravoval křty dospělých, byla statuta Berkovy synody z roku 1605. Příslušná ustanovení se pak nacházejí v kapitole o křtu.¹³ Rozhodnutí o připuštění dospělého ke svátosti křtu se zde svěřovalo do pravomoci arcibiskupa.¹⁴ Z textu lze odvodit tři důvody: starost o správnou motivaci katechumena, jeho náležité vyučení ve víře a také možnost, aby křest vykonal sám arcibiskup, resp. pověřil příslušnou osobu. Nikdo se neměl opovážit v arcidiecézi pokřtít dospělého, aniž by byl předtím tento katechumen představen arcibiskupovi a nesplnil předepsané náležitosti. Arcibiskup (popř. jeho oficiál) si měl předem vyžádat o katechumenovi patřičná svědectví a prozkoumat jeho úmysly.¹⁵ Následně měl čekat křtu svěřit některému zbožnému řeholníku (?), aby jej vyučil v základech víry a křesťanského života. Pokud jde o den křtu, kvůli větší slavnostnosti se doporučovaly příslušné termíny o Velikonocích a Letnicích. Související liturgická úprava se pak nachází v rituálu (agendě).¹⁶ Zásadním

⁹ Theilig nahlíží na tyto křty jako na akt symbolické komunikace. THEILIG, Stephan: *Türken, Mohren und Tataren. Muslimische (Lebens-)Welten in Brandenburg-Preußen im 18. Jahrhundert*. Berlin 2013.

¹⁰ COŞAN, Leyla – THEILIG, Stephan: *Esaretten vaftize*. İstanbul 2018.

¹¹ MANNSELD, Max: *Zwischen Sklavenhandel und Türkentaufe. „Türkische“ Kriegsgefangene in der sächsischen Messestadt Leipzig um 1700*. Leipziger Stadtgeschichte. Jahrbuch 2016. Leipzig 2017, s. 23–50.

¹² KRISCHER, Markus: *Der Mann aus Babadag. Wie ein türkischer Janitschar 1683 nach München verschleppt und dort fürstlicher Sänfenträger wurde*. Darmstadt 2014.

¹³ Vycházím z posledního vydání z roku 1762, které je typograficky nejkvalitnější. Obsahově se v této pasáži od starších vydání (odhlédne-li se od drobných odchylek v ortografii) nijak neliší. *Synodus Archi-Dioecesis Pragensis*. Pragae 1762, s. 50–56, zvl. s. 54–55. V „režimu“ křtu dospělých pochopitelně nebyli křtění jen muslimové, ale také židé (což bylo v našich končinách v předmoderní době nejčastější) a další nekřesťané, jakož i osoby původně příslušející k radikálnějším reformačním směrům (kalvinisté, anabaptisté, unitáři, kvakeři atp.) a někdy i pravoslavní. Křesťané byli ovšem křtění vždy *sub conditione*.

¹⁴ Výjimkou byl křest v případech nebezpečí smrti.

¹⁵ Obzvláštní pozornost měla být věnována šetření, zda dotyčný nebyl pokřtěn již dříve.

¹⁶ *Rituale Romano-Pragense*. Pragae 1642, s. 22–53, popř. obdobná místa v jiných vydáních.

rozdílem oproti obvyklému křtu dětí bylo, že při obřadu neodpovídal kmotr, ale sám katechumen. V rituálu je také specifikován preferovaný termín křtu dospělých – Bílá sobota nebo sobota o Letnicích.¹⁷

Podle právě řečeného by se mohlo zdát, že proces vedoucí k povolení křtu dospělého byl poměrně komplikovaný, navíc spojený s předvoláním katechumena, a že se do něj výrazněji zapojoval sám arcibiskup. Z materiálu, který se dochoval ve fondu Archiv pražského arcibiskupství, je však možné dovodit, že tento proces byl ve skutečnosti mnohem prostší a také do jisté míry formální.¹⁸ V praxi býval katechumen konsistoři „představen“ až v závěrečné fázi katecheze, kdy již byl v člancích víry náležitě vyučen. Představení žadatele křtu v naprosté většině případů neproběhlo fyzicky, nýbrž pouze prostřednictvím písemné žádosti o povolení křtu. Žádost obvykle podával kněz, který katechumena připravoval,¹⁹ popřípadě představený řeholní instituce, v níž příprava ke křtu probíhala.²⁰ Ve výjimečných případech žádal sám pán (vlastník) zajeťého „Turka“.²¹ Fyzické představení katechumena konsistoři nelze vyloučit

¹⁷ Tamtéž, s. 6, 22.

¹⁸ Pro účely této práce jsem pro léta 1683–1699 v rámci fondu Archiv pražského arcibiskupství I (dále jen APA I) prošel jak základní řady přijaté korespondence a konceptů (recepta a emanata), tak i dobové kancelářské pomůcky – repertáře přijaté korespondence a registra korespondence odeslané, tj. Národní archiv (dále jen NA), APA I, sign. A 1/9–A 2/11 (registra), sign. A 38/2–38/4 (repertáře), sign. C 5–C 7, kart. 52–73 (emanata), sign. C 93–C 100, kart. 900–960 (recepta), jakož i nepracované dodatky.

¹⁹ Srov. např. stručnou žádost jezuitu Petra Pojazo: „Ego infrà scriptus ab Illustrissimo Domino Domino Wenceslao Sac. Rom. Imp. Comite de Sternberg (titulus) requisitus pro instruenda persona quadam in Mahomethismo nata et educata, jam adulta, in Domo Illustrissimi ejusdem commorante; testor, illam esse optimè in Doctrina Christiana instructam, promptèque ac libenter Sacrum Baptisma suscipere velle. Pragae in Domo Professa S. J. 4. Martii 1687. P. Petrus Pojazo S. J. mp.“ NA, APA I, sign. C 6, kart. 57, emanata III 1687. Nejčastěji připravovali „Turky“ na přijetí křtu právě jezuité (zejm. Jan Libertin a Jeroným Zoubek), ale aktivní v této činnosti byli i příslušníci jiných řádů (piaristé, kapucíni, theatini, františkáni, benediktini, dominikáni...), jakož i farní duchovenstvo. V rámci řeholních domů obvykle katechizoval *concionator*.

²⁰ Srov. např. žádost převora dominikánů od sv. Jiljí Václava Kertzingera: „[...] Humiliter insinuo, qualiter quaedam nata Turcissa matura jam aetatis, à meo Reverendo Patre Concionatore Rosariano Fratre Adriano Kauržimsky in articulis fidei Catholicae sufficienter instructa, desideret proximò die Dominicò in nostra Ecclesia S. Aegidii Sacramentum baptismi suscipere; Cùm autem sollicitè fuerit inquisitum, et illam aliquando fuisse baptizatam minimè repertum, et prudenter quoque judicatur in vera fide perseveratura. Hinc illam baptizandi licentiam imploro. [...] Pragae ad S. Aegidium 14. Februarii 1696. [...] Fr. Wenceslaus Kertzinger sacri ord. Praedicatorum ad S. Aegidium Prior mp.“ NA, APA I, nepracované dodatky.

²¹ Srov. např. žádost pana Inigo Contrerese: „[...] Gnaediger Herr, unterlaße nit, Eüer Hoch Würden, gehorsambst zu hinterbringen, waß gestalten, bereits vor 3 Jahren, 3 Türcken allß einem, von 25 Jahren, seines Handwerckhs ein Riehmer, die andere, ein lediges Frawen Per-

tedy, když katecheze probíhala v Praze a předvedení čekatele křtu bylo tedy snadné, nicméně doložit to pramenně by bylo obtížné.²² Doklady o výslovném předvolání katechumena jsou pak zcela výjimečné.²³

Žádost o povolení křtu musela v souladu se zněním statut Berkovy synody obsahovat bližší určení osoby a údaje o tom, že sama chce být pokřtěna, že byla řádně vyučena v katolické víře a že u ní nehrozí nebezpečí odpadnutí. U „tureckých“ katechumenů býval v žádosti obvykle zmiňován i pán (vlastník) zajatce, časté jsou i úvahy o možném dřívějším křtu.²⁴ Žádosti o povolení křtu

son, von 17 Jahren, unndt dan daß dritte, ungefehr von 6 Jahren, welche bereits sambt. in dem Cattolischen Glauben instruiert, unndt von sich Selbsten, umb gedauft zu werden, in ständigen anhaltten, mir seint verherth[!] wordten. Siendtemahlen nun (wie vernohmben) ohne gnädigten Consenz deß Hoch Löb. Consistorii, der alhiesige Herr Pfahrer von Maschau selbte zue tauffen, sich keines wegs <sich> unterstehen wil. Alß komme Eüer Hoch Würdten, hiermit gehorsambst auff zuwartte[n] demüdigst bittent, mir so wohl, alß absonderlichen denen Armen Leüten, die hohe gnadt zue Erweißen, unndt ein gnädigte erlaubnuß zuertheillen, damit gedachte 3 Türcken, in gesambt durch dem[!] allhießigen ordinari Prister, eistes zu der Hey. Dauff gelangen könnte, welche Hohe Gnadt, und denen Armen Leüthen erwießene Barmhertzigkeit ich Jederzeit, nach dero Hohen Befehl abzu dienen, mich Eißerst befließen, unndt zu gleich wie Schueldig Erkönnen werdt. [...] Preloß dem 25. October A. 1689. [...] Inigo De Contreras mp.“ NA, APA I, sign. C 95, kart. 926, recepta X 1689.

²² Snad by to šlo předpokládat v situaci, kdy došlo k povolení křtu formou dorsálního dekretu (srov. níže).

²³ Dosud je mi znám jen případ z roku 1706: „Capellano Willemicensi Joanni Christophoro Carl. Honorabilis etc. Ad propositum Nobis casum, et Nobis propositam quaestionem, quomodo et qualiter cum quadam puella annorum circiter (uti scribitis) novemdecim, quae se Turcam asserit, et baptizari anhelat, atque etiam in hunc finem per 4 hebdomadas à vobis in articulis fidei Christianae instruitur, procedere debeat? sequens vobis hísce impertitur resolutio, quatenus memoratam puellam non dum sufficienter instructam, cum Literis vestris huc Pragam transmittatis, eandémque ad Venerabile Consistorium dirigatis, ubi ipsa, utrùm ad baptismum admittenda sit necne? determinatam[?] acceptura est resolutionem. Juxta quod mandatum nostrum procedere scietis; nos autem manemus vobis etc. Praegae etc. die 11. Octobris 1706. Reverendissimi ac Celsissimi etc.“ NA, APA I, sign. A 3/4, registra II–XII 1706, fol. 253r.

²⁴ Obavy z opakování křtu byly někdy namísto nejen u malých dětí, ale i u dospělých, kteří udali, že byli jako děti Turky uneseni, popř. jejich matkou byla křesťanská zajatkyně. V takových případech se povoloval podmíněný křest. Srov. např. pasáž ze žádosti blovického faráře Tošnera: „[...] Dubium autem circa eundem habeo, nam dicit se ex Parentibus Hungaris progenitum, Parentem quidem non novisse, cum Matre verò semper inter Mahumetanos vixisse, nec quidquam ab ipsa de baptismo suo audivisse, nèque de fide Christiana. Proinde si accedente licentia, baptisandus foret, utrùm conditionaliter Reverendissimorum Dominorum desuper Declarationem praestolabor. Blovicii 8. Octobris A. 1689. [...]“ NA, APA I, sign. C 95, kart. 926, recepta X 1689.

jsou většinou dosti formální a omezují se pouze na základní náležitosti, ale některé z nich popisují situaci katechumenů poměrně barvitě.²⁵

Samotné povolení ke křtu vydávala z moci (arci)biskupské konsistoř, a to ve formě dekretu, opatřeného přitištěnou arcibiskupskou pečeti a podpisy oficiála a kancléře, jimiž ve sledovaném období byli Václav Bílek z Bilenbergu a Jan František Liepure.²⁶ Někdy bylo povolení vydáno dokonce jen formou dorsálního dekretu, to znamená tak, že kancléř na rub žádosti prostě připsal, že křest se povoluje.²⁷ Obsahovala-li žádost všechny náležitosti, byl křest obvykle povolen obratem; chyběl-li však některý údaj, například zmínka o řádném vyučení v katolické víře, učinila konsistoř výzvu k nápravě.²⁸ Není jisté, zda byly tyto žádosti pravidelně projednávány v plénu konsistoře, skutečnost, že se zmínky o nich v protokolech konsistoře objevují spíše sporadicky,²⁹ a také užívání výše zmíněných dorsálních dekretů svědčí spíše pro to, že nikoliv.

2 Počty křtenců muslimského původu v pražské arcidiecézi v letech 1683–1699

Ačkoliv tedy tato povolení nejsou obvykle zachycena v protokolech konsistoře, byla dosti systematicky evidována v registrech odeslané korespondence, přičemž paralelní záznamy se nacházejí buď mezi emanaty, nebo na rubu

²⁵ V obecné rovině je snad možno říci, že obsírnější žádosti jsou častější v počátečních letech války, kdy patrně hrála roli relativní „neokoukanost“ tohoto fenoménu, a pak v době po skončení války, kdy byly křtěny některé „zvláštní případy“. Rozhodující byl vždy samozřejmě postoj pisatele žádosti.

²⁶ Místo J. F. Liepureho, který zřejmě často doprovázel arcibiskupa mimo Prahu, podepisovali někdy povolení jiní členové konsistoře. Srov. soubor povolení v NA, Jesuitica (dále jen JS), sign. IIIo-421, kart. 150.

²⁷ Srov. např. přepis na nedatované žádosti o povolení křtu dvanáctiletého chlapce, „vyrvaného“ z rukou Tatarů, kterou v roce 1695 konsistoři adresoval jezuita Volfgang Preisler: „Venerabile Consistorium Archiepiscopale annuit petito die 16. Aprilis 1695. J. F. Liepure Cancellarius mp.“ NA, JS, sign. IIIo-421, kart. 150, lit. N. Podobně na žádosti téhož o povolení křtu žida Davida Mayera z 19. 9. 1694: „Cum die Martis non sit futura sessio[?], et causa sit rationabilis, baptizetur nominatus Catechumenus in nomine Domini etc. 19. Septembris 1694. J. F. Liepure mp.“ NA, JS, sign. IIIo-412, kart. 141.

²⁸ Např. v žádosti z 10. 6. 1687 neuvedl baron Diviš Vojtěch Helversen výslovně, že je turecký žadatel křtu dostatečně vyučen ve víře. Konsistoř se proto obrátila na okrskového vikáře, aby katechumena nejprve vyzkoušel a pak jej buď pokřtil, nebo v případě potřeby před křtem ještě dovzdělal. NA, APA I, sign. C 95, kart. 916, recepta VI 1687, praesentatum 17. 6. 1687 (Helversenova žádost); sign. A 19/6, fol. 154r (záznam v protokolu konsistoře k 17. 6. 1687); sign. A 1/14, fol. 133r–133v (pokyn okrskovému vikáři z téhož dne v registrech).

²⁹ Nelze asi zcela vyloučit, že věc byla v plénu probrána pouze ústně.

jednotlivých žádostí v receptech. Na základě těchto záznamů je možné podat přehled o počtu „tureckých“ křtů v pražské arcidiecézi v letech 1683–1699:³⁰

Tab. 1: Křty muslimů v pražské arcidiecézi na základě vydaných povolení

Rok	Ženy	Muži	Neurčeno	Celkem
1683		1		1
1684		2		2
1685	1			1
1686	7	5		12
1687	28	23	1	52
1688	28	15	2	45
1689	28	15		43
1690	21	14	5	40
1691	22	13		35
1692	7	6		13
1693	3	13		16
1694	10	4		14
1695	6	2		8
1696	4	3		7
1697	1	1		2
1698		2		2
1699	1	1		2
Celkem	167	119	9	295 ³¹

Skutečný počet křtů muslimů v pražské arcidiecézi v těchto letech byl ovšem ještě o dost vyšší – např. krumlovský arciděkan Bohumír Kapoun ze Svojkova obdržel v roce 1687 od konsistoře povolení křtít Turky samostatně,³² povolení vydaná formou dorsálního dekretu nemusela zanechat stopu v ar-

³⁰ Následující tabulka není sestavena podle stejných kritérií jako číselný přehled ve studii Karla Teplého o křtech Turků ve Vídni. Zatímco K. Teplý počítá jen „čisté Turky“, tedy ne např. děti muslimské matky a křesťanského otce, zde jsou započítány všechny osoby původem z muslimského prostředí, jejichž křest byl konsistoi povolen jakožto křest dospělého. V celkových číslech jsou zahrnuty i jednotlivé zmínky o křtech muslimů bez povolení a také několik málo povolení křtů černochů (obvykle bez zmínky o původním náboženství) a dvou Laponců, přišlých do Prahy z tureckého zajetí.

³¹ Do roku 1709 pak bylo povoleno ještě cca 15 „tureckých“ křtů.

³² NA, APA I, sign. A 1/14, fol. 57v. V českokrumlovské matrice je mezi lety 1686–1698 zaznamenáno 10 křtů Turkyní a Turků, z nichž žádný není v materiálech arcibiskupské konsistoře

chivní pozůstalosti pražského arcibiskupství³³ a počítat je třeba asi i s tím, že někdy o povolení z různých důvodů vůbec nebylo požádáno.³⁴ Nejčastějším místem křtů Turkyní a Turků byla jednoznačně Praha, kde proběhla snad více než třetina všech obřadů,³⁵ všude jinde byly počty řádově nižší.³⁶

Pro alespoň hrubé srovnání uvádím údaje o počtech „tureckých křtů“ v některých známějších lokalitách především ve střední Evropě. Byť je pramenná základna odlišná (téměř výlučně matriky), je zřejmé, že zajatí muslimové nebyli křtěni jen v dědičných zemích, ale i v Říši (a nejen tam), byť počty křtěných Turků v habsburských zemích byly v průměru zřejmě značně vyšší než na území ostatních teritorií v Říši.³⁷

Tab. 2: Křty muslimů ve vybraných lokalitách v době velké turecké války

Lokalita	Období	Počet křtů	Zdroj
Berlín	1683–1699	14	COŠAN, L. – THEILIG, S.: c. d., s. 166–207.
Brno (sv. Jakub)	1683–1699	45	Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA Brno), Sběrka matrik, č. kn. 16 859, 16 860. ³⁸
Heidelberg	1683–1699	5	COŠAN, L. – THEILIG, S.: c. d., s. 166–207.
Cheb	1683–1699	6	Státní oblastní archiv Plzeň, Sběrka matrik západních Čech, sign. Cheb-sv. Mikuláš 4, 5. ³⁹
Královec	1683–1699	4	COŠAN, L. – THEILIG, S.: c. d., s. 166–207.
Lipsko	1686–1705	12	MANNSFELD, M.: c. d., s. 23–50.
Lublaň	1683–1699	19	GOLEC, B.: <i>Krščevanje osmanskih podanikov</i> .

zachycen. Podobným oprávněním disponoval i chrudimský okrskový vikář Jan Václav Pezold. NA, APA I, sign. A 1/14, fol. 105v–106v.

³³ To např. platí o výše citovaném povolení z 16. 4. 1695.

³⁴ Jeden takový případ, který se odehrál ve Žluticích, nahlásil konsistoři v únoru 1688 buskovický okrskový vikář Jan Jáchym Rick. NA, APA I, sign. C 95, kart. 919, recepta II 1688, k 9. 2. 1688. Ne všechny takové „opovázlivé“ křty musely najít svého oznamovatele.

³⁵ Nejvíce osob bylo pokřtěno v malostranských kostelích sv. Václava a sv. Mikuláše a ve staroměstském Nejsvětějším Salvátoru.

³⁶ Zmínit lze např. Český Krumlov, Ostrov, České Budějovice, Prachatice, Pardubice a Poděbrady. Ve všech těchto městech proběhly více než tři křty.

³⁷ Vysoké číslo v případě Mnichova příliš nepřekvapí, pokud se vezme v úvahu významná účast kurfiřta Maxe Emanuela v prvních letech války. Srov. JUNKELMANN, Marcus: *Kurfürst Max Emanuel von Bayern als Feldherr*. 2. vyd. München 2018, s. 50–80.

³⁸ Matriky jsou dostupné prostřednictvím portálu https://www.mza.cz/actapublica/matrika/hledani_obec [cit. 30. 10. 2021].

³⁹ Matriky jsou dostupné prostřednictvím portálu <https://www.portafontium.eu/> [cit. 30. 10. 2021].

Lokalita	Období	Počet křtů	Zdroj
Maribor	1683–1699	15	GOLEC, B.: <i>Krščevanje osmanskih podanikov</i> .
Mnichov (kostely sv. Petra a Panny Marie)	1683–1699	149	Archiv des Erzbistums München und Freising, ford CB 288, sign. M 8953, M 8954, M 8955 a ford CB 301, sign. M 9268, M 9269, M 9270. ⁴⁰
Olomouc	1683–1699	14 ⁴¹	Zemský archiv Opava, Sbírká matrik Severomoravského kraje, sign. O I 1, O III 3, O IV 1. ⁴²
Prešpurk	1683–V 1686, 1697–1707	21	KOPČAN, V.: <i>c. d.</i> , s. 197–211.
Řím	1683–1699	112 ⁴³	RUDT DE COLLEMBERG, W.: <i>c. d.</i> , s. 9–181.
Stockholm (Něm. kostel)	1683–1699	7	Stockholms Stadsarkiv, Tyska Sankta Gertrud, sign. Cl:1a, Cl:1b. ⁴⁴
Štýrský Hradec	1683–1699	117	TEPLY, K.: <i>Türkentaufen in Graz</i> .
Vídeň	1683–1699	651	TEPLY, K.: <i>Türkentaufen in Wien</i> .
Vídeňské Nové Město	1683–1699	19	TEPLY, K.: <i>Türkentaufen in Graz</i> , s. 49.
Znojmo	1683–1699	10	MZA Brno, Sbírká matrik, č. kn. 15 008. ⁴⁵

V podstatě lze říci, že skladba „tureckých křtů“ v pražské arcidiecézi odpovídá stavu, který zjistil Karl Teplý pro Vídeň.⁴⁶ Stejně jako ve Vídni se naprostá většina křtů odehrála mezi podzimem 1686 a začátkem devadesátých let, což souvisí mimo jiné s tím, že nejvýznamnější díl křtěnců pocházel tak jako ve Vídni z Budína (dobyť v září 1686) a z Bělehradu (dobyť v září 1688). Po-

⁴⁰ Matriky jsou dostupné prostřednictvím portálu <https://digitales-archiv.erzbistum-muenchen.de> [cit. 19. 2. 2022].

⁴¹ Jde o souhrnný počet z matrik od sv. Mořice (pět), sv. Petra a Pavla (pět) a Panny Marie na Předhradí (čtyři).

⁴² Matriky jsou dostupné prostřednictvím portálu https://www.archives.cz/web/digitalni_archiv/ [cit. 30. 10. 2021].

⁴³ Nejde o všechny muslimy, kteří byli v té době v Římě pokřtěni, ale jen o ty, kteří prošli *Casa dei Catecumeni*.

⁴⁴ Matriky jsou dostupné prostřednictvím portálu <https://app.arkivdigital.se/> [cit. 3. 6. 2021].

⁴⁵ Matriky jsou dostupné prostřednictvím portálu https://www.mza.cz/actapublica/matrika/hledani_obec [cit. 30. 10. 2021].

⁴⁶ TEPLY, K.: *Türkentaufen in Wien*.

dobné bylo i to, že křty se týkaly z velké většiny žen a dětí. Mezi 295 křtěnými mohlo být odhadem jen asi 35–60 mužů nad patnáct let.⁴⁷

3 Pokřtění „Turci“

Katechumeni muslimského původu byli v pramenech označováni nejčastěji prostě jako Turci (Turca, Turcissa, Turek, Turkyně, Türk, Türkin etc.), což bylo tehdy běžné označení pro muslima z Osmanské říše.⁴⁸ Někdy jsou tito katechumeni nazýváni jako mohamedáni (Ma[c]hometanus, ex perfidia Machometana atp.), výjimečně se vyskytuje i synonymní označení Saracena/us,⁴⁹ popř. (persona) Ottomanicae fidei.⁵⁰ Všechna tato označení tedy odkazovala primárně k náboženství, zatímco „národnost“ (resp. jazyková příslušnost) těchto osob mohla být různá. Nermalou část katechumenů pravděpodobně tvořily osoby slovanského původu.⁵¹ V případě malých dětí, které vojáci přivedli do Čech z uherského bojiště, byl ostatně původ často nejistý, takže byly tyto děti běžně křtěny *sub conditione*.⁵²

Jak již bylo naznačeno, téměř všichni katechumeni muslimského původu byli váleční zajatci (takřka výhradně civilisté), kteří někomu patřili. Jejich postavení bylo v žádostech charakterizováno obvykle výrazy jako servus, captivus, sclavus, subditus. Tito zajatci byli běžně (jako nepokřtění) předmětem

⁴⁷ Podrobnější rozbor s odkazy by měl být obsažen v mé dizertační práci, kterou připravuji na Katedře PVHAS FF UK (vedoucí práce: Zdeněk Hojda). Zcela jinak tomu bylo v Římě, alespoň pokud jde o katechumeny, kteří prošli tamější *Casa dei Catecumeni* – většinu tam tvořili dospělí muži. RUDT DE COLLEBERG, W.: c. d., s. 24.

⁴⁸ Na tom se shoduje prakticky veškerá výše citovaná odborná literatura a studium materiálů pražské konsistoře to plně potvrzuje.

⁴⁹ Např. „[...] Nuperrimas ratione Saracena Baptizandae datas [...]“ v žádosti lounského děkana Schopa z 20. 1. 1694. NA, APA I, sign. C 98, kart. 940, recepta I 1694, povolení vydáno 22. 1. 1694. V dobovém regestu na rubu žádosti je dotyčná označena rovněž jako Saracena, nicméně v souvisejícím matričním zápisu je již nazvána jako „Turca seu fidei olim Machometika“. Státní oblastní archiv Litoměřice, Sběrka matrik, sign. 100/1, fol. 71r. Dostupné online in: <http://vademecum.soalitomeric.cz/vademecum/permalink?xid=09ddd7cea03b9b8d:4e496e-4e:12216bae987:-73a7&scan=d90e482d76dc4769849287b229d8def0> [cit. 29. 10. 2021].

⁵⁰ Např. „[...] pro baptisando Ottomanicae fidei puero [...] iterum pro una puella annorum circiter 12 ejusdem Ottomanicae fidei [...]“ v žádosti černovického faráře Matoušovského z 12. 9. 1691. NA, APA I, sign. C 96, kart. 932, recepta IX 1691, licence vydána 26. 9. 1691. V dobovém regestu na rubu téhož listu je táž dívka označena jako puella Turcica.

⁵¹ Znalost slovanského jazyka je v žádostech někdy zmiňována.

⁵² Srov. např. odpověď konsistoře ledečského okrskového vikáři: „[...] Tandem quia puella illa Turcica 9 circiter annorum, quae Slavonicè loquitur, baptizari desiderat, condescendimus, [...] ut adulta sub conditione baptisetur; pariter circa puerum Turcam statuimus, ut [...] baptismatis fonte abluatur sub conditione. Pragae ex Cancellaria Archiepiscopali die 9. Decembris A. 1686.“ NA, APA I, sign. C 6, kart. 56, emanata XII 1686.

koupě,⁵³ popř. daru (i po křtu).⁵⁴ Pány (vlastníky) těchto „Turků“ bývali nejen aristokraté (a šlechtici vůbec), ale i vojáci, kněží,⁵⁵ měšťané⁵⁶ i třeba řeholní instituce.⁵⁷ Právní postavení těchto zajatců zřejmě nebylo zcela jasné a oscillovalo někde mezi otrokem a poddaným. Zmínky o koupi by svědčily spíše pro status otroka, ojedinělý doklad o přiznání náhrady léčebných nákladů a bolestného zbitému (podle všeho nepokřtěnému) Turkovi jménem Ali⁵⁸ by se hodil spíše k poddanému.⁵⁹

Zajímavou, ale těžko zodpověditelnou otázkou je motivace katechumenů, resp. jejich postoj ke křtu. Povinnou součástí žádosti o povolení křtu byla informace, že katechumen pokřtít chce a sám o křest žádá.⁶⁰ Na výslovnou zmínku o tom, že by byl některý z muslimů ke křtu nucen, jsem dosud v materiálech konsistoře nenarazil,⁶¹ nicméně skutečnost, že šlo o zajatce, možnost

⁵³ Např. zmínka v žádosti kladského okrskového vikáře Podhorského z 16. 3. 1690: „[...] Empta fuit à quodam R. D. Curato Turca, [...]“ NA, APA I, sign. C 96, kart. 928, recepta IV 1690, povolení vydáno 11. 4. 1690.

⁵⁴ Srov. např. pasáž v nedatovaném listu pokřtěného Turka Michaela Antona Otobasche: „[...] welchergestalt[e] ich als ein bey Neühaüßel in Ungar[n] nebst meiner Mutter gefangener Türkh Anno 1687 Ihro Excell. dem Herr[n] Michael Graffen vo[n] Thue[n] etc. praesentiret: undt alßdann gege[n] Zwey jahr alt eodem anno auf dero herrschafft Clösterle, besag lit. A. getauftet, hirauff aber Ihro Hochgraff. Gn. Herr[n] Graff[en] Romedi vo[n] Thue[n] etc. geschencket, [...]“ NA, APA I, sign. D 3, kart. 1020, recepta VI 1711, praesentatum 23. 6. 1711.

⁵⁵ Srov. pozn. 53.

⁵⁶ Srov. pasáž v žádosti jezuity J. Bukače z 30. 3. 1689: „[...] Manet [mulier Turcica] apud Dominum Martinum Starek, Materialistam V[eter]o-Pragensem, cui est donata ab aliquo Domino Viennensi pro Subdita unā cum trimulo Infante, qui Viennae est baptizatus. [...]“ NA, APA I, sign. C 95, kart. 923, recepta III 1689, povolení vydáno 31. 3. 1689.

⁵⁷ Srov. zmínku o Turcích na statku Rtišovice níže.

⁵⁸ „Ku Právu Menšího Města Pražského. [...] Měvše [...] tu od [...] Karla Maximiliána Hraběte Lažanského z Bukové (titul) Jiřího Karáska, pro Ukrutné Zbití Turka Ali řečeného, při Právě Menšího Města Pražského Vězením zjištěného, [...], odeslanou Žádost a Otázku [...] na ni toto Naučení dávají a z Práva Nacházejí, že nadepsaný Jiří Karásek, pro takové Přechínání své, půl Léta pořád Zběhlého, v Poutech a Železích na Obecním díle Pracovati, Neméně i zbitému Turkovi Aly za bolest deset Kop Míšenských dáti, jakož i na Hojení jeho i jiné v té příčině vzešlé Škody a Outraty vynahraditi má. Podle Práva. Actum 19. Septembris 1692.“ NA, Apelační soud, inv. č. 144, sign. 41/342, kniha českých ortelů 1687–1692, fol. 280v.

⁵⁹ Tématu se hodlám podrobněji věnovat v dizertační práci.

⁶⁰ Pochopitelně s výjimkou nejmenších dětí.

⁶¹ Když na začátku dubna 1687 žádal horšovskotýnský arcijáhen Scobis o povolení křtu nemocného sedmilétoho Turka, který „iteratō interrogatus, num baptisari velit, signa dat responsionis negativa“, odpověděla mu konsistoř mezi jiným, že jestliže „autem doli capax videtur, et in negativa persistat atque reclamet, quod etiam principiis fidei Catholica imbutus, baptisari nolit, ad baptismum suscipiendum cogi nequit.“ NA, APA I, sign. C 95, kart. 915, recepta IV 1687, praesentatum 8. 4. 1687 (žádost); sign. C 6, kart. 57, emanata IV 1687 (odpověď z 11. 4. 1687).

svobodného rozhodnutí poněkud relativizuje. Jistě by nebylo správně šmahem zpochybnit upřímnost konverze několika set osob, v některých případech však jistě hrála zásadní roli snaha o zlepšení sociálního postavení.⁶² Pro ilustraci je zde možno zmínit například paměti Osmana Agy z Temešváru, který vzpomíná, jak mu bylo řečeno, že pokud se stane „jedním z nás, chce tě [tj. hrabě Stubenberg Osmana Agu] udělat svým komorníkem“.⁶³ Výmluvná je v tomto směru také zpráva *Theatra Europaea* o pokřtěných Turcích, kteří se v roce 1700 ve Vídni uchýlili do domu tureckého vyslance v naději, že se pod jeho ochranou budou moci vrátit do vlasti.⁶⁴

4 Závěr

Dosud byla řeč o těch zajatých „Turcích“, kteří se v pražské arcidiecézi nechali pokřtít. Závěrem budiž řečeno něco málo i o těch druhých. Zprávy o nich jsou mnohem řidší a je třeba po nich pátrat spíše v jiných fondech, než je Archiv pražského arcibiskupství.⁶⁵ Jednotlivé zmínky se objevují v souvislosti se zadržením osob prchajících ze zajetí, zejména v době následující

Je pravděpodobné, že v pramenech osmanské provenience by se výpovědi o nucení ke křtu našly.

⁶² I nenáboženský motiv (nesnesitelný pán) je patrně možné odvodit z žádosti jistého Turka, se kterou se obrátil na novoměstského verbíře J. L. Uhla: „Já níže podepsaný [...], že jest ke mně do domu mého, [...] léta 1689, v liberaji šedivý barvy po hejducku přistrojený, Turek Martin Gasso[?] dobrovolně přišel, a [...] ke mně slovanským jazykem promluvil [...]: »Slyšíš Pane, slíbíš mi, že budu Christian, já budu vojákem.« Na to jsem já to, že mu ke křtu dopomůžu, slíbil, a jej za soldáta zverbuji, [...], i také nato, třetí den neb čtvrtý, k Pánům Paterům Jesuitům do Novo Městského Collegium s ním šel, a Panu Pateru Ministru, aby jej u víře samo spasitelné vyučoval, recommendýroval, což také on na sebe jest přijal a jej až posavad každodenně dvakráte před i po polednem vyučuje, kdežto on vůbec, jak u mne mezi vojáky, tak i před praveným Paterem Ministrem, to mluvil a na tom stojí, že jest dávno toho oumyslu byl, a svého Pána, totižto P. Rayského, žádal a prosil, aby pokřtěn byl, [...] a P. Reyský mu dopomáhati nechtěl, i to dále doložil, že kdyby Císař Turecký, to co on nyní ví, věděl a tomu rozuměl, že by dnešního dne se pokřtiti dal, což až posavad mluví, a aby se s ním soldáti modlili, prosí, že on chce J. M. C. věrně a poddaně jako jeden věrný křesťan sloužiti; pokudž by pak on Panu Reyskému proti vůli jeho vydán býti měl, a u něho jako hovado, tak jak předešle, držán byl, a pokřtěn býti neměl, že vinšuje, aby jej raději na drobný kus rozsekali. [...] actum dne 22. Januarii léta 1689 etc. I. s. Jan Lukáš Uhl, Měšťan Král. Nového Města Praského mp.“ NA, Staré militare, kart. 260, I 1689, fol. 76r–77r.

⁶³ OSMAN AGA Z TEMEŠVÁRU: *Ve stínu kříže*. Ed. ŠTĚPÁNEK, Petr. Praha 2001, s. 66.

⁶⁴ *Theatri Europaei Continuati*. XV. Theil. *Das ist Abermalige Außführliche Fortsetzung* [...] (dále jen *Theatri Europaei* XV). Franckfurt am Mayn 1707, s. 720–721.

⁶⁵ I v tomto fondu je možno výjimečně na takové zprávy narazit. Jako příklad uvádím zmínku o Turkyni odmítající křest, jež zemřela „in Civitate Žerotic“ a byla „per lictorem“ kdesi u lesa zakopána, v listu poděbradského děkana Lorentze z 2. 7. 1707. NA, APA I, nezpracované dodatky, praesentatum 3. 7. 1707.

po požáru Prahy v roce 1689.⁶⁶ V souvislosti s prováděním Karlovičské mírové smlouvy z ledna 1699, která ve svém dvanáctém článku předpokládala výměnu zajatců,⁶⁷ ovšem vznikl(y) přímo seznam(y) těchto „Turků“, kteří se v zajetí pokřtít nenechali. Listem z 30. ledna 1699 se císař Leopold I. obrátil na české místodržitelství s příkazem, aby nechalo příslušnými místy vypracovat seznamy zajatých Turků, kteří se nacházejí na území království, a tyto seznamy následně zaslalo České dvorské kanceláři.⁶⁸ Místodržitelství poté pověřilo sestavením seznamů krajské hejtmany a hejtmany tří pražských měst. Měly být vypracovány dva oddělené seznamy, totiž soupis pokřtěných a soupis nepokřtěných Turků, přičemž (jen) u nepokřtěných mělo být zjišťováno, zda se chtějí vrátit domů. Záležitost se dosti protáhla (některé krajské úřady musely být místodržitelstvím urgovány), takže výsledná zpráva pro císaře, k níž byla přiložena hlášení krajských a pražských hejtmánů,⁶⁹ byla vystavena až pod datem 11. srpna 1699.⁷⁰ Podle této zprávy⁷¹ bylo v zemi jen osm (nepokřtěných) muslimů, kteří se chtěli vrátit do vlasti – na Malé Straně v domě U Tří zvonů⁷² Turkyně „Wakma“ a jistý Arab „Aly“, v Manětíně Turkyně „Hanna“, v Rakovnickém kraji Turek „Hussin“, bývalý janičár původem od Konstantinopole, na Podbrdsku na statku Rtišovice, který patřil staroměstskému klášteru u sv. Jiljí, Turci „Aly“ a „Mustaffa“, v Žebráku Turkyně „Fatma“, jejímž mužem byl řadový voják, a na panství Nové Hradky v Bechyňsku jeden Turek, který se však prý většinou zdržuje u svého pána hraběte Buquoye ve Vídni. Všichni ostatní „Turci“ v Českém království prý již byli pokřtěni...

Tolik tedy v krátkosti k náboženským konverzím zajatých muslimů v příspěvku, který v žádném případě není vyčerpávajícím zpracováním tématu,

⁶⁶ NA, Nová manipulace (dále jen NM), sign. G 92/2, kart. 212 (zadržení Turka Mehmeda u Brozánky v roce 1690); sign. P 2/5, kart. 580 (zadržení Mohameda Manessena v roce 1694); sign. P 2/5, kart. 581 (zadržení Turků prchajících z Bavorska v letech 1696 a 1697).

⁶⁷ Text je otištěn např. v *Theatri Europaei* XV, s. 521. O výměně zajatců píše na základě rakouských pramenů poměrně podrobně TEPLÝ, K.: *Vom Los osmanischer Gefangener*, s. 65 an.

⁶⁸ NA, NM, sign. G 92/2, kart. 212. Iniciativa vyšla od Dvorské válečné rady, která byla kompetentní v oblasti diplomatické komunikace s Vysokou Portou. BEESE, Christian: *Markgraf Hermann von Baden (1628–1691)*. Stuttgart 1991, s. 214.

⁶⁹ Do Vídně nebyla odeslána jen relace z Prácheňska, jež byla místodržitelství doručena nejpozději (11. 8.). Podle ní se v kraji nacházeli jen pokřtění Turci – jeden muž, který pobýval v městečku Bělčice a živil se povoznictvím, čtyři ženy v Protivíně, jedna v Čimelicích a jedna ve Štěkni.

⁷⁰ NA, NM, sign. G 92/2, kart. 212.

⁷¹ Vycházím z textu konceptu. Zpráva se v dobovém opisu dochovala i ve vídeňském Kriegsarchivu. AT-OeStA/KA ZSt HKR HR Akten 73, IX 1699. Expedit N. 173.

⁷² Jedná se o dům čp. 47/16. PETRÁŇOVÁ, Lydia: *Domovní znamení staré Prahy*. 3. vyd. Praha 2008, s. 292.

spíše jen prvním pokusem. Z prostorových důvodů bylo mezi jiným ponecháno stranou i to nejzajímavější – jaké byly další osudy pokřtěných „Turkyní a Turků“ v Čechách a okolí, kam se původně dostali zcela nedobrovolně, jaké měli možnosti uplatnění v novém prostředí, jak dlouho přetrvalo povědomí o jejich „exotickém“ původu atp.

RESUMÉ

KŘTY MUSLIMŮ V PRAŽSKÉ ARCIDIECÉZI V DOBĚ VELKÉ TURECKÉ VÁLKY (1683–1699)

Tématu křtů muslimů v raném novověku nebyla dosud v české historiografii věnována pozornost, což však rozhodně neplatí pro okolní země. Křty „Turků“ se zabýval např. Karl Teply, v nejnovější době pak třeba Markus Friedrich, Manja Quakatz, Boris Golec, Stephan Theilig, Leyla Coşan nebo Markus Krischer.

Právní úprava křtů dospělých v pražské arcidiecézi byla obsažena ve statutech Berkovy synody z roku 1605, která vyhrazovala pravomoc povolovat křty osob z nekřesťanského prostředí arcibiskupovi. V praxi tyto křty obvykle povolovala arcibiskupská konsistoř na základě žádosti podané nejčastěji duchovním, který katechumena ke křtu připravoval. Z archivní pozůstalosti pražské konsistoře bylo možné zjistit, že mezi lety 1683–1699 bylo povoleno cca 300 křtů muslimů, přičemž nejvíce křtů proběhlo v letech 1687–1691. Křtenci jsou v pramenech označováni nejčastěji jako Turci, což bylo běžné dobové označení muslima. Většina těchto katechumenů byli váleční zajatci (zejména ženy a děti), kteří někomu patřili, což do jisté míry relativizuje svobodu jejich rozhodování, byť přímé doklady o nucení ke křtu nejsou. Ne všichni zajatci muslimské víry se nechali pokřtít, zprávy o nepokřtěných jsou však méně četné. V roce 1699 vznikl v souvislosti s výměnou zajatců soupis, podle nějž se tehdy v Čechách nacházelo jen osm nepokřtěných muslimů, kteří se chtěli vrátit do své vlasti.

Klíčová slova: náboženské konverze, křty muslimů, turecké války, váleční zajatci, církevní správa, otroctví

SUMMARY

BAPTISMS OF MUSLIMS IN THE ARCHDIOCESE OF PRAGUE AT THE TIME OF THE GREAT TURKISH WAR (1683–1699)

The theme of baptisms of Muslims in the Early Modern Period has not been paid attention to in Czech historiography up until now. This is definitely not the case in the neighbouring countries, where the baptisms of ‘Turks’ have been dealt e. g. with by Karl Těplý, and more recently by, for example, Markus Friedrich, Manja Quakatz, Boris Golec, Stephan Theilig, Leyla Coşan or Markus Krischer.

The legal adjustment of the baptisms of adults in the archdiocese of Prague was contained in the statutes of the Berka synods from the year 1605, which gave the authority to allow the baptisms of individuals of non-Christian origin to the Archbishop. In practice, these baptisms were usually permitted by the Archbishop's consistory on the basis of a request, submitted most frequently by the priest who was preparing the catechumen for the baptism. It can be inferred from the archival group of the Consistory of Prague that between the years 1683–1699 around 300 baptisms of Muslims were allowed, with the most baptisms taking place in the years 1687–1691. The baptised individuals are referred to most frequently in the sources as Turks, which was the general period labelling for a Muslim. The majority of these catechumens were prisoners of war (mostly women and children), who belonged to someone, which circumstance relativizes to a certain extent the freedom of their decision-making, although there is no direct evidence of forced baptisms. Not all captured Muslims underwent baptism, although the reports of non-baptized persons are less common. In relation to the exchange of prisoners in the year 1699 a list was drafted, according to which there were only eight non-baptized Muslims in the Bohemia, who wanted to return to their country.

Key words: Religious conversion, Baptism of Muslims, Great Turkish War, Prisoners of war, Ecclesiastical administration, Slavery

Mgr. Leoš Zich
Národní archiv
Milady Horákové 5/133
160 00 Praha 6
Česká republika
e-mail: leos.zich@nacr.cz, leosz@seznam.cz

Translated by David Livingstone, Dr.